

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (BAİBÜEFD)

Bolu Abant İzzet Baysal University
Journal of Faculty of Education

2023, 23(3), 1458–1476. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2023..-1224440>

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programlarında Göç ve Kültürel Çeşitlilik*

Migration and Cultural Diversity in Social Studies Teacher Education Undergraduate Programs

Esra İZMİR¹, Mahmut CÖMERT², Ersin TOPÇU³

Geliş Tarihi (Received): 26.12.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 01.06.2023

Yayın Tarihi (Published): 24.09.2023

Öz: İran, Irak, Afganistan ve Suriye'deki iç karışıklıklar nedeniyle Türkiye'ye göçler yaşanmış ve çok sayıda yabancı uyruklu çocuğun eğitim sürecine dâhil olmasıyla birlikte Sosyal Bilgiler dersinin ve öğretmenlerinin sosyalleşme ve kültürel entegrasyon konusundaki sorumluluğu artmıştır. Öğretmen adaylarının Sosyal Bilgiler dersleri aracılığıyla, değişime adapte olmuş ve yetkin bir şekilde mezun edilmesinin, göçün neden olduğu toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Kültürel çeşitliliğe sahip bir sınıfta çalışacak öğretmen adaylarının, farklı kültürlere yönelik farkındalık geliştirmesi ve bu öğrencilere eğitim verebilecek yeterlilikte olması beklenir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programlarını göç ve kültürel çeşitlilik teması açısından inceleyerek programların yeterliliğini ve yıllar içerisindeki değişimini karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktır. Bu nedenle, doküman incelemesi yöntemiyle T.C. Yükseköğretim Kurulu tarafından eğitim fakülteleri için hazırlanan 1998, 2006 ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programları incelenmiş ve elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Analiz sonucunda 1998 ve 2006 programlarında göç ve kültürel çeşitlilik teması kapsamında ders içeriklerinin sınırlı olduğu, 2018 programına bu tema kapsamında kapsayıcılık, küresel vatandaşlık, çok kültürlülük, çok dillilik ve çoğulculuk gibi yeni konular eklendiği, ancak bunun yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca programlardaki uygulamalı ders saati sayısının yeterli olmadığı ve bilgi ve farkındalık kategorisindeki kod sayısının beceri ve değerlere göre daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Programın, öğretmen adaylarının kültürel çeşitliliği deneyimlemesine olanak sağlayacak şekilde geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Lisans Programı, Göç, Kültürel Çeşitlilik

&

Abstract: Due to the civil unrest in Iran, Iraq, Afghanistan and Syria, there have been migrations to Turkey and the responsibility of the Social Studies course and teachers for socialization and cultural integration has increased with the inclusion of many foreign children in the education process. It is believed that graduating prospective teachers in a competent and adaptable manner will contribute positively to the resolution of social problems caused by migration through Social Studies courses. Pre-service teachers who will work in culturally diverse classrooms are expected to develop a deep understanding of different cultures and possess the necessary skills to effectively teach their students. The aim of this study is to investigate the adequacy of undergraduate Social Studies Teacher Education programs in Turkey in relation to the themes of migration and cultural diversity, and to compare the changes made to these programs over the years. To achieve this, the document analysis method was used to examine the 1998, 2006, and 2018 Social Studies Teacher Education Programs prepared by the Council of Higher Education for Faculties of Education. The obtained data were analyzed using descriptive analysis techniques. The analysis revealed that the 1998 and 2006 programs had limited course content related to migration and cultural diversity, whereas the 2018 program included new topics such as inclusiveness, global citizenship, multiculturalism, multilingualism and pluralism on this theme. However, the changes made in the 2018 program were not sufficient to address the needs of a culturally diverse classroom. It was concluded that the number of applied course hours in the programs was not sufficient and the number of codes in the knowledge and awareness category was higher than the skills and values. It is recommended that the program should be designed in such a way as to provide opportunities for pre-service teachers to experience cultural diversity.

Keywords: Social Studies, Undergraduate Program, Migration, Cultural Diversity

Atıf/Cite as: İzmir, E., Cömert, M., ve Topçu, E. (2023). Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarında göç ve kültürel çeşitlilik. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1458-1476. doi.org/10.17240/aibuefd.2023..-1224440

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/pub/aibuefd>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University– Bolu

* Bu çalışmanın bir kısmı, 9-11 Haziran 2022 tarihleri arasında Rize'de gerçekleştirilen 10. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Sorumlu Yazar: Arş. Gör. Dr., Esra İZMİR, Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, ekaptan@sinop.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9106-0994>

² Öğretmen, Mahmut CÖMERT, Milli Eğitim Bakanlığı, m_comert55@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4314-0551>

³ Doç. Dr., Ersin TOPÇU, Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, ertopcu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0627-2384>

1. GİRİŞ

Göç; ekonomik, sosyal, kültürel vb. sebeplerle insanların, yaşamlarının bir kısmını veya tamamını geçirmek üzere bireysel, gruplar veya kitlesel olarak bir yerleşim yerinden diğerine doğru yer değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır (Akkayan, 1979, s.20). Bu yer değiştirme olayı çeşitli sebeplerle gerçekleşmektedir. Literatüre bakıldığında göçe neden olan itici ve çekici faktörler olduğu görülmektedir. İnsanların buldukları yerden taşınmasına yol açan itici faktörler, işsizlik, doğa koşullarının elverişsizleşmesi, savaş, siyasi nedenler vb. gibidir. Göç edilen yere karar verilmesine sebep olan iş, eğitim, güvenlik vb. gibi cezbedici etkenler ise çekici faktörlerdir (Lee, 1966). Bunlara ek olarak, bireysel faktörlerin de göç etme kararında etkili olabileceği ve göç olayında itici ve çekici faktörlerin aynı anda işlev görebileceği söylenebilir.

Göç, hem göç edenlerin kendileri hem de terk ettikleri ve vardıkları toplumlar ve ülkeler için olumlu ve de olumsuz etkiler doğurabilir. Göçün etkileri iç göç - dış göç, kitlesel göç - bireysel göç gibi türüne göre farklılaşabilmektedir. Örneğin, iç göçlerin sonuçları daha çok bölgesel düzeyde hissedilir. Ancak uluslararası göçler, sonuçları itibarıyla sınırları aşan, daha geniş kapsamlı etkilere sahiptir (Özyakışır, 2013). Göç, sosyal bir olgu olduğundan sonuçları da ekonomi, siyaset, sağlık vb. gibi çeşitli alanlarda hissedilmektedir. Dolayısıyla göçün sonuçları da nedenleri gibi çok yönlü ve karmaşıktır.

Ekonomik açıdan bakıldığında, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), göçmen işçilerin gittikleri ülkelerin ekonomilerine önemli ölçüde katkıda bulduklarını, genellikle iş gücü açığını kapattıklarını ve inovasyon ve girişimcilğe katkı sağladıklarını belirtmektedir (IOM, 2018). Aynı zamanda, göçle gelenlerin yerleşik insanlara nazaran daha düşük ücretle, kötü koşullarda ve güvencesiz bir şekilde çalıştırılarak iş hayatında sömürü ve istismara açık gruplar olduğu ifade edilmektedir (ILO [Uluslararası Çalışma Örgütü], 2022). Bu durum, göç alan ülkenin refah seviyesinin gerilemesi ve göçmenlere karşı olumsuz tutumların gelişmesi gibi sonuçlara yol açabilmektedir (IOM, 2018). Siyasi açıdan bakıldığında, göçmenler özellikle siyasi sürece tam olarak katılabildikleri takdirde, gittikleri ülkelerde siyaset ve politika üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedirler (Bloemraad, Korteweg, & Yurdakul, 2008). Göçmenlere yönelik yürütülen politikalar ve göçmenlerin varlığı, özellikle ulusal kimlik veya güvenlik için bir tehdit olarak görüldüklerinde, göçmen karşıtı duygu ve politikalara da yol açabilmektedir (Betts & Collier, 2017).

Bu çalışmada da üzerinde durulan göçün diğer bir önemli etkisi toplumsal anlamda yaşanmaktadır. Göç ile birlikte yeni bir kültürel çevreye girildiğinde veya kültür elemanları değişime uğradığında yeni duruma uyum sağlama yoluna gidilir. Göç eden veya alan kişiler açısından uyum sağlanamadığında göçmenlerin gittikleri ülkelerde sıklıkla ayrımcılık ve sosyal dışlama ile karşılaştıkları görülmektedir (Bloch & McKay, 2016). Bu durum, sosyal gerilim ve çatışmaların yanı sıra ev sahibi toplumda göçmenlere yönelik olumsuz tutumlara yol açabilir. Ancak göçmenler, toplumsal hayata tam olarak dâhil olabildiklerinde, gittikleri ülkelerde kültürel çeşitliliğe ve sosyal entegrasyona katkıda bulunabilirler (Kofman & Raghuram, 2015). Aynı doğrultuda, göçün, toplumların kültürel dinamiklerini etkileyerek kültürel değişimin aracı olduğuna yönelik görüşlerin belirtildiği çalışmalar mevcuttur (Bisin & Verdier, 2000; Collier, 2013; Rapoport, Sardoschau & Silve, 2021).

Özellikle dış göçün önemli bir toplumsal sonucu olarak değerlendirilebilecek olan kültürel çeşitlilik, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'nun (UNESCO) tanımına göre, öğrenmeye, kültürlere ve topluluklara katılımı artırarak tüm öğrencilerin çeşitli ihtiyaçlarına cevap verebilmektir (UNESCO, 2005, s.13). Eğitimde kültürel çeşitlilik kavramı, farklı kültürden gelen öğrencilerin eğitim - öğretim sistemine başarılı bir şekilde dâhil edilmesi; öğrenme ihtiyaçlarına yanıt verilmesi, dışlamanın azaltılması, farklılıklara saygıya dayalı, kapsayıcı ve katılımcı bir iklimin oluşturulması şeklinde tanımlanabilir.

Aldığı dış göçler ile okullarda kültürel çeşitliliğin arttığı Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitimin içinde bulunduğu duruma uygun ve işlevsel olabilmesi için kültürlerarası yeterlilik ve değerlere sahip öğretmenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü öğretmenler, okul sisteminde kültürel hassasiyetler, çok

kültürlü değerleri ele alma ve kültüre ilişkin tutumların düzenlenmesinde önemli bir role sahiptir (Villegas & Lucas, 2007). Adayların öğretmenliğe başladıklarında örnek olay seçimleri, çalışma şekilleri, istekli olmaları ve derslerinde öğretecekleri, onların inançlarından etkilenecektir. Kısaca, düşünceleri ve kültürel çeşitliliğe yönelik anlayışları öğretmenlerin planlamalarına, eylemlerine ve öğrencilerden beklentilerine yansıtacaktır (Hinojosa-Pareja & López-López, 2018). Kültürel çeşitliliğe sahip toplumlarda kültürlerarası duyarlılığa ve değerlere sahip öğrenciler yetiştirebilmek için kültürel çeşitlilik konusunda kendi anlayış ve yeterlilikleri üzerine düşünen, sorumluluk alan ve uygun eğitim ortamı oluşturabilen öğretmenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için de öğretmenlerin çeşitliliğe değer verme, iletişim, öz farkındalık, empati kurabilme, kendi kültürü ile birlikte farklı kültürleri tanıma ve kültürlerarası yeterliliklere sahip olmaları gerekmektedir (UNESCO, 2005). Kültürel çeşitliliğe sahip bir sınıfta çalışacak öğretmen adaylarının, farklı kültürlerle yönelik farkındalık geliştirmesi ve bu öğrencilere eğitim verebilecek yeterlilikte olması beklenir. Bu noktada Winkelman (2005), iki kavram arasındaki farkı; kültürel farklılıkların önemini kabul etmeyi, kültürel farkındalık ve farklı kültürel geçmişlere sahip insanlarla çalışmak için daha yüksek düzeyde bir beceriye sahip olmayı ise kültürel yeterlilik şeklinde açıklar. Bunlara ek olarak, dayanışma, empati, sosyal adalet, insan sevgisi, daha iyi, daha adil ve çeşitliliğe sahip bir gelecek inşa etme misyonlarına yönelik farkındalık ve ana akım bilgiye meydan okuma cesareti öğretmenlerden beklenen diğer özellikler arasında sıralanmaktadır (Nieto, 2004; Tarozzi, 2014, s.139).

1.1. Araştırmanın amacı ve önemi

Eğitim, toplumun ihtiyaçlarına cevap verme rolü sebebiyle bulunduğu toplumun sosyokültürel yapısından etkilenmektedir. Özellikle son 50 yılda yaşanan savaşlar, iç karışıklıklar vb. sorunlar nedeniyle kendi ülkesini terk ederek başka ülkelerde yaşamak zorunda kalanların sayısı 2022 itibarıyla 100 milyonu aşmıştır (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2022). Göç İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre (Anadolu Ajansı, 2019; T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, t.y.) 1988'de 51.542 kişinin Halepçe Katliamında ve 1991'de 467.489 kişinin ise Körfez Savaşı'nda Irak'tan Türkiye'ye geldiği; 1998'e kadar Bosna'dan 20.000, 1999'da Kosova'dan 17.746 ve Makedonya'dan ise 2001'de 10.500 kişinin Türkiye'ye geldiği; 2011 yılında ise Suriye'de başlayan iç karışıklıklardan dolayı 3.6 milyondan fazla kişinin Türkiye'ye göç ettiği görülmektedir. 1980'lerin sonundan günümüze kadar bu kitlesel göç verileri incelendiğinde, Irak, İran, Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya ve son olarak da Afganistan, Irak ve Suriye'den toplam 5 milyona yakın insanın çeşitli sebeplerle Türkiye'ye geldiği görülmektedir (Anadolu Ajansı, 2019; T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, t.y.). Türkiye'nin güney komşuları başta olmak üzere 1980'lerden itibaren çeşitli sebeplerle aldığı kitlesel dış göç rakamlarına bakıldığında, sayının ciddi boyutlara ulaştığı görülmektedir. Bu durumun, doğal nüfus artışı ile birlikte zaman içerisinde çok daha arttığını söylemek yerinde olacaktır. Bu nedenle Suriye, Irak, İran Afganistan ve Pakistan gibi doğu ülkelerinden güvenlik, iş, aş kısıcası huzurlu bir yaşam kaygısıyla Avrupa ülkelerine doğru yürüyerek de olsa göç etmek isteyen insanların geçiş noktası hâlindeki Türkiye, transit geçişlerin yoğun olduğu bir merkez hâline gelmiştir (Arıncı, 2018; T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, t.y.).

Türkiye'ye yaşanan kitlesel göçler, farklı kültürlerden öğrencilerin bir arada öğrenim görmesine neden olduğundan, oluşan kültürlerarası koşullarda, çocukların önemli sosyalleşme alanları olan okulların demografik ve kültürel yapısını da etkilemektedir (Guerra, Williams & Sadek, 2011). Göç ile birlikte oluşan dışlama ve dâhil edememe gibi sosyal sorunların çözümünde ve kültürel çeşitlilik ile sosyal entegrasyonun sağlanmasında eğitimin etkili bir araç olduğu bilinmektedir. Kültürün sosyal çevre yoluyla öğrenilmesi gerçeği (Hofstede, Hofstede & Minkov, 2010) kültür aktarımının yapıldığı sosyalleşme ortamı olan eğitimi de bu sürecin önemli bir parçası hâline getirmektedir. Bu nedenle farklı kültürlerle saygı duyan ve bir arada yaşayabilme becerisine sahip bireyler yetiştirmeyi amaçlayan okullarda öğretmenlerin bu amaca hizmet edecek nitelikte olması önemlidir. Bu açıdan bakıldığında varlık nedeni kısaca bireyi topluma verimli bir şekilde kaynaştırmak olan Sosyal Bilgiler dersi, çocuğun ortaokul seviyesinde toplumsallaşma sürecine olumlu yönde katkı sağlamayı hedefleyen derslerin başında gelmektedir. Irak, İran, Afganistan ve Suriye iç karışıklıkları nedeniyle Türkiye'ye gelen çok sayıda yabancı uyruklu çocuğun eğitim sürecine dâhil

olmasıyla Sosyal Bilgiler dersinin ve öğretmenlerinin toplumsallaşma ve kültürel entegrasyon konularında sorumluluğu artmıştır.

Göçün, okullarda kültür ve dil farklılıklarından kaynaklanan birtakım uyum sorunlarına neden olduğu bilinmektedir (Bolgün, 2022; Karasu & Koçal, 2021). Yaşanan sorunları çözmek için öğretmen adaylarının kültürel çeşitliliğe adapte olmuş ve yetkin bir şekilde mezun olmaları, göçün neden olduğu toplumsal sorunların, Sosyal Bilgiler dersleri aracılığıyla çözümüne katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Bunun için öncelikle öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri lisans programının göç ve kültürel çeşitlilik teması bağlamında yeterli olması beklenmektedir. Temel amacı, toplumsal değişme ve gelişmelere uyum sağlayabilen, nitelikli vatandaşlar yetiştirmek olan öğretim programları, çağın gerektirdiği yenilikler dikkate alınarak ihtiyaçlar doğrultusunda sürekli güncellenmekte veya değiştirilmektedir (Kan, 2009, s. 896). Bu çalışmada incelenen programların, 1988-1991 arası göç olaylarından 7 yıl sonra; 1998-2001 olaylarından 5 yıl sonra ve 2011 olaylarından da 7 yıl sonra değiştirildiği görülmektedir. Olayların başlama tarihleri dikkate alındığında kitlesel göç hareketlerinin başlamasından ortalama 6 yıl sonra programlarda değişiklik yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumda Türkiye Cumhuriyeti'nin aldığı kitlesel göçler ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programlarının güncellenmesi arasında bir ilişki olduğu yorumu yapılabilir.

Yapılan çalışmalar, öğretmen adaylarının kültürel çeşitlilik konusunda eğitim almalarının, onların kültür, kültürel çeşitlilik ve dâhil etme konusunda daha eleştirel düşünmelerine ve farkındalık geliştirmelerine katkı sağladığını göstermektedir (Ford & Quinn, 2010; Gay, 2010; Hinojosa-Pareja & López-López, 2018; Sharma, 2012; Szecsi vd. 2010). Bununla birlikte Türkiye'de Sosyal Bilgiler eğitimi alanında yapılan, lisans programları ile ilgili çalışmalara bakıldığında, 2006 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans programını özel alan yeterlikleri açısından inceleyen (Uslu, 2013), 1998 ve 2006 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı ders içeriklerinin benzer ve farklı yönlerini ortaya koyan (Çoban, 2010; Kaymakçı, 2012), 2006 ve 2018 programlarını karşılaştıran (Tokcan ve Tangülü, 2019), 1998, 2006 ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programlarını karşılaştıran (Tonga, 2020), 2006 ve 2018 Sosyal Bilgiler öğretmenliği lisans programlarını farklı yönleriyle değerlendiren (Akarsu, Yılmaz ve Geçit, 2020) ve 2018 programını eleştirel düşünme becerileri açısından inceleyen (Yücel, 2021) çalışmalarla karşılaşılmaktadır. Fakat bu çalışmaların bulguları incelendiğinde genelde ders sayısı, alanı, kredisi gibi teknik açılardan programda yaşanan değişime odaklanıldığı görülmektedir. Ancak Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programlarını göç ve kültürel çeşitlilik teması açısından karşılaştırmalı inceleyen çalışmalara ulaşılammıştır.

Öğretmen adaylarının lisans eğitiminde kültürel çeşitliliğe ve değişime uygun bilgi, beceri ve değerleri öğrenerek yetişmesi, farklı kültürden gelen öğrencilere başarılı bir öğretmenlik yapmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle öğretmen eğitimi programları öğretmenlerin sosyo-kültürel bağlamlar ve öğretim konusunda bir anlayış geliştirerek bu çeşitliliğin olduğu sınıflarda öğrendiklerini uygulayabilmesine yönelik ihtiyaçları karşılaması beklenir (Darling-Hammond, 2006; Gay, 2010). Öğretmenlere bu yeterlilikleri kazandırabilecek niteliklere sahip olması için, lisans öğretim programlarının da göçle birlikte yaşanan kültürel çeşitliliğe uygun olarak güncellenmesi önem arz etmektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, Türkiye'de uygulanmış ve uygulanmakta olan Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programlarını göç ve kültürel çeşitlilik teması açısından karşılaştırmalı olarak inceleyerek bunların yeterliliğini tartışmaktır. Çalışmada üzerinde durulan sorular şu şekildedir:

1998 (YÖK, 1998), 2006 (YÖK, 2006)ve 2018 (YÖK, 2018) Sosyal Bilgiler lisans programlarında;

- 1- Göç ve kültürel çeşitlilik temasıyla ilişkili olan dersler nelerdir?
  - a. Bu derslerde göç ve kültürel çeşitlilikle ilgili kodlar nelerdir?
- 2- Göç ve kültürel çeşitlilik teması açısından yıllara göre benzerlik ve farklılıklar nasıldır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın modeli

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemi temel alınarak yürütülmüştür. Nitel araştırma kısaca, doğal ortamda gerçekçi bir şekilde algıların ve olayların bütüncül bir şekilde anlatılmasını sağlamak amacıyla gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi yöntemlerin kullanıldığı bir süreci ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.39). Çalışmada göç ve kültürel çeşitlilik temasına göre Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programlarının analizi amaçlandığından nitel araştırma yöntemi kapsamında doküman analizi tekniği tercih edilmiştir. Araştırmalarda tek başına veya destekleyici olarak kullanılabilen bu teknik, çalışmanın amacına uygun kaynaklara ulaşılması, incelenen olgu veya olaylara ilişkin yazılı materyallerin analiz edilmesi ve buradan elde edilen veriler ışığında istenen bilgilerin tespit edilmesi açısından faydalı bulunmaktadır (Çepni, 2007; Yıldırım ve Şimşek, 2008).

2.2. Veri kaynakları

Bu çalışmada, T.C. Yükseköğretim Kurulunca (YÖK) hazırlanan Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programlarında uygulanmış ya da uygulanmakta olan üç program veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Bunlar aşağıda belirtilmiştir:

- YÖK, (1998), *Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları*, (s.43-50). Ankara.
- YÖK, (2006). *Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları*, (s.69-81). Ankara.
- YÖK, (2018). *Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı*, (s.1-25).

2.3. Veri toplama aracı

İlgili dokümanları analiz ederken bir çerçeve oluşturmak amacıyla, göç ve kültürel çeşitlilik temasına ilişkin literatür incelenmiştir. Göç ve kültürel çeşitlilik teması "bilgi ve farkındalık", "beceriler" ve "değerler" olmak üzere üç kategori tanımlanmıştır. Oluşturulan bu analiz çerçevesi bir alan uzmanının görüşleri doğrultusunda yeniden gözden geçirilmiş ve son hâli verilmiştir. Göç ve kültürel çeşitlilik temasına ilişkin bu kategoriler şu şekilde tanımlanmıştır:

- *Bilgi ve farkındalık (BF)*: Bu kategori, göçün neden ve sonuçları, çocuk ve insan hakları, göç ve toplumsallaşma modelleri hakkında bilgi, farklı kültürleri anlama, göç ve çeşitlilikle ilgili sosyal ve kültürel konular hakkında farkındalık, öğretim ortamını kültürel çeşitliliğe uygun hâle getirmeye yönelik mesleki bilgi ve farkındalık sahibi olma gibi konuları içermektedir.
- *Beceriler (B)*: Bu kategori, kültürlerarası iletişim ve empati, kültürler arası işbirliği, çoklu bakış açısı ve eleştirel düşünme, farklı kültürel ortamlara uyum sağlayabilme ve kültürel çeşitliliğe sahip bir sınıfta öğretmenlik becerilerine sahip olma gibi konuları içermektedir.
- *Değerler (D)*: Bu kategori, kültürel farklılıklara ve çeşitliliğe saygı, kültürel farklılıklara değer verme ve takdir etme, sosyal adalet, kapsayıcılık, demokrasi ve eşitlik, kültürel farklılıklara karşı hoşgörü ve kabullenme, öğretim ortamını kültürel çeşitliliğe uygun hâle getirmeye yönelik kişisel ve mesleki değerlere sahip olma gibi konuları içermektedir.

2.4. Verilerin toplanması ve analizi

Bu çalışmada Yıldırım ve Şimşek (2005) tarafından önerilen doküman incelemesi aşamaları izlenerek veriler şu şekilde toplanmıştır:

- *Dokümanlara ulaşma*: Bu kapsamda 1998, 2006 ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programları temin edilmiştir.
- *Özgünlüğü kontrol etme*: İncelenen programlar, YÖK tarafından hazırlanmış ve tüm üniversitelerde uygulanmış resmî programlardır.
- *Dokümanları anlama*: Bu kapsamda söz konusu programlar ayrıntılı bir şekilde okunarak göç ve kültürel çeşitlilik ile ilişkili içerik tespit edilmiştir.

- *Veriyi analiz etme:* Çalışmada ulaşılan veriler betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz, veri toplamadan önce belirlenmiş olan temalar dikkate alıp elde edilen verileri düzenleyip yorumlayarak okuyucuya sunmak amacıyla kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu çalışmada, göç ve kültürel çeşitlilik temasının kategorileri veri toplamadan önce belirlendiğinden ve programlarda var olan kodların düzenlenip okuyucuya sunulması amaçlandığından betimsel analiz tekniğinin kullanılması uygun bulunmuştur. Bu kapsamda öncelikli olarak göç ve kültürel çeşitlilik temasına göre tüm veriler sınıflandırılmış ve kodlar programdan doğrudan alıntılarla tablolar hâlinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

2.5. Güvenirlilik ve inandırıcılık

Nitel araştırmalarda, araştırılan olgunun, olduğu biçimde gösterilmesi ve tamamen yansız bir şekilde gözlemlenmesi gerektiğinden bu çalışmada, birden fazla araştırmacının olması, veri analiz çerçevesinin belirlenmesi, sürecin ayrıntılı bir biçimde açıklanmaya çalışılması ve doğrudan alıntılara yer verilmesi yolları izlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Güvenirliliği sağlamak için bir alan uzmanı ve bir Sosyal Bilgiler öğretmeni olan araştırmacı tarafından verilerin %20'lik kısmı ayrı ayrı analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarının uyum yüzdesi %83.2 hesaplanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Diğer bir alan uzmanı olan araştırmacının da katıldığı bir toplantıda, görüş ayrılığı olan verilerin uyuma durumu üzerinde fikir birliğine varılmıştır. Bu hâliyle analizlerin uygunluğu çalışma ekibi dışında bir alan uzmanına daha gösterilerek onun dönütleri doğrultusunda analizler son şekline kavuşmuştur.

2.6. Araştırmanın etik izni

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Doküman incelemesi yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektiren çalışmalar dışındadır.

3. BULGULAR

1998, 2006 ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programları göç ve kültürel çeşitlilik teması açısından incelenmiş ve bu temalarla ilişkili olan dersler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1.

1998, 2006 ve 2018 Programlarında Göç ve Kültürel Çeşitlilik Teması ile İlişkili Dersler

Ders Yarıyılı	1998 Programı	2006 Programı	2018 Programı
I	• Öğretmenlik Mesleğine Giriş	• Sosyal Psikoloji • Sosyoloji	• Eğitim Psikolojisi
II	• Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya	-	• Eğitim Sosyolojisi • Sosyal Antropoloji ve Medeniyet Tarihi • Eğitim Felsefesi • Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya
III	• Sosyolojiye Giriş	-	• Sosyal Bilgiler Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları
IV	• Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası	• Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya • Antropoloji • Vatandaşlık Bilgisi	• Vatandaşlık Bilgisi • Türkiye’nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası
V	• Vatandaşlık Bilgisi I	• Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası • İnsan Hakları ve Demokrasi • Sınıf Yönetimi	• Eğitimde Ahlak ve Etik
VI	• Sınıf Yönetimi	• İnsan İlişkileri ve İletişim	• Sınıf Yönetimi

Tablo 1. Devamı

1998, 2006 ve 2018 Programlarında Göç ve Kültürel Çeşitlilik Teması ile İlişkili Dersler

VII	-	• Günümüz Dünya Sorunları	-
VIII	• Günümüz Dünya Sorunları	• Rehberlik	• Özel Eğitim ve Kaynaştırma
	• Rehberlik		• İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi
	• İnsan İlişkileri ve İletişim		• Karakter ve Değer Eğitimi
	-	-	• Eğitim Hukuku (MBS)
			• Eğitim Antropolojisi (MBS)
			• Kapsayıcı Eğitim (MBS)
			• Karşılaştırmalı Eğitim (MBS)
			• Sürdürülebilir Kalkınma ve Eğitim (MBS)
			• Öğretimi Bireyselleştirme ve Uyarlama (MBS)
			• İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi (GKS)
			• İnsan İlişkileri ve İletişim (GKS)
			• Kültür ve Dil (GKS)
			• Küreselleşme ve Toplum (AES)
			• Sınıf İçi Öğrenmelerin Değerlendirilmesi (AES)

Tablo 1 incelendiğinde, 1998 programında 28 alan (12 sosyal bilimler, 3 vatandaşlık, 7 coğrafya, 6 Tarih) 11 öğretmenlik formasyonu, 10 yan alan Türkçe ve 5 genel kültür olmak üzere toplam 54 dersten 9 tanesinin göç ve kültürel çeşitlilik temasıyla ilişkili konular barındırdığı görülmektedir. 2006 programında yer alan toplam 35 alan ve alan eğitimi seçmeli, 13 meslek bilgisi seçmeli (MBS) ve 11 genel kültür seçmeli (GKS) olmak üzere toplam 59 dersten 11 tanesinin göç ve kültürel çeşitlilik teması ile ilişkili konulara yer verdiği tespit edilmiştir. 2018 programında ise toplam 52 zorunlu, 13 alan eğitimi seçmeli (AE), 18 GKS ve 21 MBS olmak üzere toplam 104 dersten 24 tanesinin göç ve kültürel çeşitlilik teması ile ilişkili konulara yer verdiği bulgular arasındadır.

3.1. 1998 programında göç ve kültürel çeşitlilik ile ilişkilendirilen kodlar

1998 programında göç ve kültürel çeşitlilik teması ile ilişkili yukarıda bahsedilen derslerden ulaşılan kodlar Tablo 2’de özetlenmiştir. Bu kodların bilgi ve farkındalık, beceriler ve değerler kategorileriyle ilişkileri tablo üzerinde sırasıyla BF, B ve D şeklinde kısaltmalarla belirtilmiştir.

Tablo 2.

1998 Programında Göç ve Kültürel Çeşitlilik Teması ile İlişkili Derslerden Ulaşılan Kodlar

1998 Programı	• Göçler, diller, dinler, ırklar ve kültürlerin yeryüzüne dağılışı (BF)	• Okul ve çevrede demokratik hayat (D)	• Öğrenci hakkında bilgi toplama ve yayma (BF)
	• Göçler (iç, dış) (BF)	• Öğrenci davranışını etkileyen sosyal ve psikolojik faktörler (BF)	• Eğitim, kültür ve toplum ilişkisi (BF)
	• Hak ve sorumluluklar (BF)	• Sınıf ortamı ve grup etkileşimi (B)	• Sosyal değişim (BF)
	• Değer yargıları ve iletişimdeki rolü (D)	• İnsanlar arası iletişim (B)	• Alternatif görüşler (B)
	• İnsan hakları, ırkçılık vb. sorunların incelenmesi (BF)	• Öğrenciyi tanıma (BF)	• Eğitimde alternatif perspektifler (B)

Kaynak: YÖK, (1998), *Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları*, (s. 43-50). Ankara.

Tablo 2 incelendiğinde, 1998 Programında, 9 kod bilgi ve farkındalık kategorisi kapsamında, 4 kod beceriler ve 2 kod değer kategorisinde olmak üzere toplam 15 kod ortaya çıkarılmıştır. Buna göre I. yarıyılıda Öğretmenlik Mesleğine Giriş dersinde, “eğitimde alternatif perspektifler” konusu göç ve kültürel çeşitlilik teması ile ilişkilendirilmektedir. II. yarıyılıda verilen Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya dersinde “...göçler, diller, dinler, ırklar, kültürlerin yeryüzüne dağılışı” (s.45) şeklinde konu başlıkları sıralanmıştır.

III. yarıyıl derslerinden Sosyolojiye Giriş, göç ve kültürel çeşitlilik teması kapsamında değerlendirilen “sosyal değişme, eğitim, kültür ve toplum” (s.46) konularını barındırmaktadır. IV. yarıyıl Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası dersinde “göçler (iç, dış)” konusu yer almaktadır. V. yarıyıl Vatandaşlık Bilgisi I dersinde yer alan “okul ve çevrede demokratik hayat” (s.45) konuları ve VI. yarıyıl Sınıf Yönetimi dersi, “öğrenci davranışını etkileyen sosyal ve psikolojik faktörler, sınıf ortamı ve grup etkileşimi, [...] iletişim” (s.49) konuları göç ve kültürel çeşitlilik teması ile ilişkilendirilmektedir. VIII. yarıyıl ise İnsan İlişkileri ve İletişim dersi “insanlar arası iletişim, hak ve sorumluluklar, değer yargıları ve iletişimdeki rolü” (s.47), Rehberlik dersi, “öğrenciyi tanıma, [...] bilgi toplama ve yayma” (s.49) ve son olarak Günümüz Dünya Sorunları dersi, “göç ve kültürel çeşitlilik teması ile ilgili “insan hakları, ırkçılık, vb. sorunların incelenmesi, alternatif görüşler” (s.47) konularını barındırmaktadır.

3.2. 2006 programında göç ve kültürel çeşitlilik ile ilişkilendirilen kodlar

2006 programında göç ve kültürel çeşitlilik teması ile ilişkili yukarıda bahsedilen derslerden ulaşılan kodlar Tablo 3’te özetlenmiştir. Bu kodların bilgi ve farkındalık, beceriler ve değerler kategorileriyle ilişkileri tablo üzerinde sırasıyla BF, B ve D şeklinde kısaltmalarla belirtilmiştir.

Tablo 3.

2006 Programında Göç ve Kültürel Çeşitlilik Teması ile İlişkili Derslerden Ulaşılan Kodlar

2006 Programı	<ul style="list-style-type: none"> • <i>din, dil, birey ve kültür (BF)</i> • <i>diller, dinler, ırklar kültürlerin yeryüzüne dağılışı (BF)</i> • <i>göçler (BF)</i> • <i>çocuk hakları (BF)</i> • <i>insan hakları (BF)</i> • <i>insan haklarıyla ilgili ulusal ve uluslararası düzenlemeler (BF)</i> • <i>insan hakları alanında yaşanan temel sorunlar (BF)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>hak ve sorumluluklar (BF)</i> • <i>ırkçılık (BF)</i> • <i>okul ve çevrede demokratik hayat (D)</i> • <i>demokrasi (D)</i> • <i>özgürlük (D)</i> • <i>eşitlik (D)</i> • <i>demokratik kültür(D)</i> • <i>okulda ve ailede demokrasi (D)</i> • <i>demokratik yurttaşlık (D)</i> • <i>insanlar arası iletişim (B)</i> • <i>kişiler arası çekicilik ve sevgi (D)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>değer yargıları ve iletişimdeki rolü (D)</i> • <i>öğrenciyi tanıma teknikleri (BF)</i> • <i>sınıf içi iletişim ve etkileşim (B)</i> • <i>olumlu bir sınıf ortamı oluşturma (B)</i> • <i>eğitimde fırsat eşitliği (D)</i> • <i>sosyal algı, tutumlar ve değişmesi (BF)</i> • <i>toplumsallaşma (BF)</i> • <i>sosyal hareketlilik (BF)</i> • <i>kültür, toplum ve medeniyet ilişkisi (BF)</i>
----------------------	--	---	--

Kaynak: YÖK, (2006). *Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları* (s. 69-81), Ankara.

Tablo 3 incelendiğinde, 2006 Programında, 14 kod bilgi ve farkındalık kategorisi kapsamında, 3 kod beceriler ve 10 kod değer kategorisinde olmak üzere toplam 27 kod ortaya çıkarılmıştır. I. yarıyıl Sosyal Psikoloji dersinde, “...toplumsallaşma, sosyal algı, tutumlar ve değişmesi, [...] kişiler arası çekicilik ve sevgi” (s.73) ve Sosyoloji dersinde, “eğitimde fırsat eşitliği, sosyal hareketlilik, kültür, toplum ve medeniyet ilişkisi” (s.73) konuları yer almaktadır. II ve III. yarıyıl bu temayla ilişkilendirilebilen bir derse rastlanmamışken IV. yarıyıl Genel, Beşeri ve Ekonomik Coğrafya dersi, göç ve kültürel çeşitlilikle ilgili “...göçler, diller, dinler, ırklar, kültürlerin yeryüzüne dağılışı” (s.76), Antropoloji Dersi, din, dil, birey ve kültür (s.76) ve Vatandaşlık Bilgisi Dersi ise, okul ve çevrede demokratik hayat konularını barındırmaktadır. V. yarıyıl göç ve kültürel çeşitlilik temasıyla ilişkili olan üç ders ve konular ise şu şekildedir: Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası dersinde, göçler konusu, İnsan Hakları ve Demokrasi dersinde, “demokrasi, özgürlük ve eşitlik, demokratik kültür, okulda ve ailede demokrasi, demokratik yurttaşlık, çocuk hakları, insan haklarıyla ilgili ulusal ve uluslararası düzenlemeler, insan hakları alanında yaşanan temel sorunlar, insan hakları ve demokrasi eğitimi” (s.78) konuları ve Sınıf Yönetimi Dersinde,

sınıf içi iletişim ve etkileşim, olumlu bir sınıf ortamı oluşturma konularındır. VI. yarıyıldan İnsan İlişkileri ve İletişim Dersinde yer alan, insanlar arası iletişim, hak ve sorumluluklar, değer yargıları ve iletişimdeki rolü (s.79) konuları göç ve kültürel çeşitlilik teması ile ilişkilendirilmektedir. İnsan hakları, ırkçılık konusu VII. yarıyıldan Günümüz Dünya Sorunları dersinde, öğrenciyi tanıma teknikleri ise VIII. yarıyıldan Rehberlik dersinde yer alan konulardır.

3.3. 2018 programında göç ve kültürel çeşitlilik ile ilişkilendirilen kodlar

2018 programında göç ve kültürel çeşitlilik teması ile ilişkili yukarıda bahsedilen derslerden ulaşılan kodlar Tablo 4'te özetlenmiştir. Bu kodların bilgi ve farkındalık, beceriler ve değerler kategorileriyle ilişkileri tablo üzerinde sırasıyla BF, B ve D şeklinde kısaltmalarla belirtilmiştir.

Tablo 4.

2018 Programında Göç ve Kültürel Çeşitlilik Teması ile İlişkili Derslerden Ulaşılan Kodlar

<p>2018 Programı</p>	<ul style="list-style-type: none"> kültür ve eğitim (BF) din, dil, birey ve kültür (BF) nüfus coğrafyası (göçler, diller, dinler, ırklar, kültürler ve kültür bölgeleri) (BF) iç ve dış göçler (BF) eğitim ve öğrenme hakkı (BF) demokrasi (D) özgürlük (D) eşitlik (D) haklar ve özgürlükler (BF) çocuk hakları (BF) insan haklarıyla ilgili ulusal ve uluslararası düzenlemeler (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi vb.) (BF) insan hakları alanında yaşanan temel sorunlar (BF) insan hakları ve demokrasi eğitimi (BF) müllî ve evrensel değerler ilişkisi (D) değerlerin kaynakları ve bireysel, toplumsal, kültürel, dini, ahlaki temelleri (D) modern ve çok kültürlü toplumlarda değerler krizi ve eğitim (D) eğitimin kültürel temelleri ve işlevleri küreselleşme (BF) kültürel okuryazarlık ve eğitim (B) kapsayıcılık ve kapsayıcılığın içeriği (BF) kapsayıcı eğitim: tanımı, içeriği ve önemi (BF) kapsayıcı eğitimin hukuki dayanakları; ulusal ve uluslararası mevzuat (BF) kapsayıcı eğitimde yaklaşım ve standartlar (BF) kapsayıcı eğitimde öğretmen rolleri (BF) kapsayıcı öğretim programı ve materyalleri (BF) kapsayıcı eğitimde tutum ve değerler (D) kapsayıcı okul ve sınıf (D) kapsayıcı eğitim için eylem planı hazırlama (B) kapsayıcı eğitim uygulamaları (D) farklı ülkelerde eğitimde sosyal adalet ve eşitlik (BF) eğitimde küreselleşme ve uluslararasılaşma (BF) sosyal bilgiler öğretimine sosyal, kültürel açıdan bakış (B) 	<ul style="list-style-type: none"> gelişimde bireysel farklılıklar (BF) bireysel farklılıklar ve eğitim (BF) küresel vatandaşlık (D) sınıfın sosyal ve psikolojik boyutları (BF) sınıfta iletişim ve etkileşim süreci (B) olumlu sınıf ve öğrenme ikliminin oluşturulması (B) öğretimin bireyselleştirilmesi (B) farklı gruplara yönelik eğitim yaklaşımları ve öğretim stratejileri (B) demokratik kültür (D) okulda ve ailede demokrasi (D) demokratik yurttaşlık (D) kültürler arası farklılaşma, eğitim ve öğrenme (BF) bir yaşama alanı olarak okul, okul kültürleri ve etnografileri (BF) öğrencileri farklılaştıran özellikler (BF) etkili iletişim (B) kullanılan dil (B) psiko-sosyal destek (B) öğretimi farklılaştırma ve örnekler, yöntemler ve teknikler (B) kapsayıcı eğitimde öğretimi planlama (B) ders materyallerinde kapsayıcılık ve kapsayıcı etkinliklerin seçimi (B) birlikte yaşama kültürü (B) öğrenciyi çok yönlü tanımaya dönük araçlar (BF) demokratik okul ve sınıf ortamı (D) kaynaştırma/ bütünleştirme için sınıf ve okullarda yapılabilecek düzenlemeler: öğretimi uyarlama (B) kaynaştırma/ bütünleştirme sınıflarında bireyselleştirme ve uyarlama örnekleri (BF) göç ve eşitsizlik (BF) insanlar arası ilişkilerde etkili olan faktörler (BF) kişilerarası ilişkilerde kendini uyarlama ve kendini açma (B) iletişim ve iletişim hataları (B) etkili iletişim becerileri (B) çok kültürlü eğitim uygulamaları (BF) karakter ve değer eğitiminde kültürlerarası farklılaşma (D) 	<ul style="list-style-type: none"> toplumsal süreçler (sosyalleşme, sosyal tabakalaşma, sosyal hareketlilik, sosyal değişime vd.) ve eğitim (BF) kültür, kültürleşme, kültürlenme, uyarlama, alt kültür, karşıt kültür, ortak kültür (BF) kültürel etkileşim (B) birleştirici ve ayırıştırıcı olarak kültür (BF) kültürlenme, kültürleşme, kültürel yayılma ve uyum (BF) kişilerarası problemler (BF) çatışma ve çatışma çözüm yaklaşımları (BF) kültürler arası farklılaşma yönünden insan ilişkileri (BF) bireysel ve toplumsal açılardan kültür (BF) bilişsel, sembolik, yapısal-işlevsel yaklaşımlar açısından kültür (BF) semboller sistemi olarak dil (BF) bireysel açıdan dil ve dil edinimi (BF) dilin insan bilincinin etkisi (BF) kültür, dil, biliş ve realite arasındaki ilişki (BF) dilin bilgiyi ve kültürü taşıması (BF) dilin toplumsal ilişki ve iletişim kurma işlevi (BF) dil ve kültürün gelişimi ve aktarımı (BF) ulusal kimlik ve dil (BF) kültür ve dildeki değişimlerin dinamikleri (BF) kültür ve dildeki değişimlerin karşılıklı etkileşimi tartışmaları (BF) milli kültürler (BF) çok dillilik (BF) çok kültürlülük (BF) Türkiye'nin küreselleşme karşısındaki durumu (BF) çoğulculuk ve çok kültürlülük gibi kavramlar (ve bunların sosyal bilgilerde öğretimindeki yeri) (BF)
----------------------	--	---	---

Kaynak: YÖK, (2018). *Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı*, (s.1-25).

2018 programında, 54 kod bilgi ve farkındalık kategorisi kapsamında, 18 kod beceriler ve 15 kod değer kategorisinde olmak üzere toplam 88 kod ortaya çıkarılmıştır. Tablo 4 incelendiğinde, 2018 Programında, I. yarıyıldan Eğitim Psikolojisi dersinde, gelişimde bireysel farklılıklar konusu göç ve kültürel çeşitlilik

teması ile ilişkilendirilmektedir. II. yarıyıda verilen Eğitim Sosyolojisi dersinde, toplumsallaşma, sosyal değişme, toplumsal tabakalaşma ve sosyal hareketlilik gibi sosyal süreçlerin eğitimle ilişkisi ve kültür – eğitim ilişkisi (s.5), Sosyal Antropoloji ve Medeniyet Tarihi dersinde, din, dil, birey ve kültür gibi antropolojinin temel çalışma konuları (s.6), Eğitim Felsefesi dersinde, bireysel farklılıklar ve eğitim, Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya dersinde, nüfus coğrafyası (göçler, diller, dinler, ırklar, kültürler ve kültür bölgeleri) (s.6) şeklinde konu başlıkları sıralanmıştır. III. yarıyıda Sosyal Bilgiler Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları dersinde, Sosyal Bilgiler öğretimine sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan bakış konusu ve IV. yarıyıl derslerinden Vatandaşlık Bilgisi, göç ve kültürel çeşitlilik teması kapsamında değerlendirilen millî ve evrensel değerler ilişkisi, küresel vatandaşlık konularını ve Türkiye'nin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası dersi, iç ve dış göçler konusunu barındırmaktadır. V. yarıyıda Eğitimde Ahlak ve Etik Dersinde eğitim ve öğrenme hakkı konusu ve VI. yarıyıda Sınıf Yönetimi Dersinde sınıfın sosyal ve psikolojik boyutları, sınıfta iletişim ve etkileşim süreci, olumlu bir sınıf ikliminin oluşturulması (s.11) konuları yer almaktadır.

VIII. yarıyıda Özel Eğitim ve Kaynaştırma dersinde yer alan, öğretimin bireyselleştirilmesi, farklı gruplara göre öğretim stratejileri ve yaklaşımlarının belirlenmesi (s.13) konuları ve İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi dersindeki demokrasinin temel kavramları (demokrasi, özgürlük, eşitlik, haklar, özgürlükler vb.), demokratik vatandaşlık, demokrasi kültürü, okulda ve ailede demokrasi, insan, çocuk ve kadın hakları ve bunlarla ilgili sözleşme ve düzenlemeler, insan hakları sorunları, insan hakları ve demokrasi eğitimi (s.13) konuları göç ve kültürel çeşitlilik teması ile ilişkilendirilmektedir. Yine Karakter ve Değer Eğitimi dersinde yer alan ilgili konular şu şekildedir; değerlerin kaynakları, kültürlerarası farklılaşma, birlikte yaşama kültürü, çokkültürlü toplumlarda değerler krizi ve eğitim (s.13-14).

2018 programında MBS derslerinden Eğitim Hukuku, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyanname; Eğitim Antropolojisi dersi, kültürleşme süreçleri, karşıt kültür, ortak kültür, alt kültür vb. kavramlar, eğitimin kültürel işlevleri; kültürlerarası farklılıklar ve bunun eğitim ve öğrenmeye yansımaları, okul kültürü, globalleşme, kültürel etkileşimler, kültürel okuryazarlık ve eğitim (s.15) konularıyla göç ve kültürel çeşitliliği yansıtmaktadır. Kapsayıcı Eğitim dersi, kapsayıcı eğitim, farklı öğrenci özellikleri, olumlu iletişim, psikolojik ve sosyal destek, kapsayıcı eğitimin hukuki dayanakları, yaklaşım ve standartları, kapsayıcı eğitime uygun öğretmen rolleri, öğretim program ve materyallerinde kapsayıcılık, kapsayıcı eğitimde tutum ve değerler, sınıf ve okul ortamının kapsayıcılığı, kapsayıcı eğitim için uygun yöntem ve teknik seçimi, eylem planı hazırlama ve uygulama, öğretimi farklılaştırma (s.17) konuları göç ve kültürel çeşitlilik bağlamında değerlendirilmektedir. Karşılaştırmalı Eğitim dersi, ülkelere göre eğitimde sosyal adalet ve eşitlik, eğitimde globalleşme; Öğretimi Bireyselleştirme ve Uyarlama dersi, "bütünleştirme için sınıf ve okul ortamını düzenleme; öğretimi uyarlama; örneklerle bireyselleştirme ve uyarlama (s.18); Sürdürülebilir Kalkınma ve Eğitim Dersi ise, göç ve eşitsizlik kodlarını barındırmaktadır.

GKS derslerinden İnsan İlişkileri ve İletişim'de, "kişilerarası ilişkileri etkileyen etmenler, kendini uyarlama ve açma; iletişim ve iletişimde yanlışlar, etkili iletişim becerileri, çatışma ve çatışma çözüm yaklaşımları, kültürel farklılıkların kişilerarası ilişkilere etkileri (s.21); Kültür ve Dil dersinde, kültürün bireysel ve toplumsal etkileri, bütünleştirici ve farklılaştırıcı özellikleri; kültürleşme süreçleri, kültürün yayılması ve uyum, kültürel yaklaşımlar (bilişsel, sembolik, yapısal-işlevsel), kültür ve dil ilişkisi, kültürün dil ile aktarımı, sosyal ilişki ve iletişimdeki rolü, milli kültürler, küreselleşme, çokkültürlülük, çok dillilik, kültür ve dildeki değişmeler (s.21-22). İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi Dersinde, insan hakları, türleri, gelişimi; demokrasinin temel ilkeleri, yaklaşımları; demokrasi eğitimi ve demokratik eğitim; insani bir hak olarak eğitim; demokratik okul ve sınıf atmosferi, okulöncesi, ilkokul, ortaokul ve yükseköğretimde demokrasi eğitimi, aile ve demokrasi eğitimi ilişkisi (s.23) göç ve kültürel çeşitlilik temasıyla ilişkilendirilen konulardır.

AE derslerinden Küreselleşme ve Toplum dersinde, küreselleşme karşısında Türkiye'nin durumu; Sosyal Bilgiler öğretiminde çoğulculuk ve çokkültürlülük kavramlarının yeri ve çok kültürlü eğitim (s.24) ve Sınıf

İçerik Öğrenmelerin Değerlendirilmesi dersinde ise çeşitli yönleriyle öğrenciyi tanımaya yönelik ölçme ve değerlendirme araçları ulaşılan konular arasındadır.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Programlardaki göç ve kültürel çeşitlilik ilişkisini özetlemek gerekirse, 1998 programında göç ve kültürel çeşitlilik teması ile bağlantılı olan 9 ders olduğu ve bu derslerin haftalık 22 teorik ve 2 uygulama ders saati olduğu tespit edilmiştir. Tüm yarıyılları, toplam 147 krediden oluşan programda bu tema ile ilişkili derslerin toplam kredisi 23'tür. 2006 programında 59 dersten göç ve kültürel çeşitlilik ile ilişkilendirilen 11 dersin ve bunların haftalık 22 saat teorik ders saatinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Göç ve kültürel çeşitlilik teması ile ilişkili derslerin uygulama ders saatinin bulunmaması dikkat çeken bir sonuçtur. Toplam 156 kredisi bulunan programda ilişkili derslerin toplam kredisi de 22'dir. 2018 Programında 104 dersten 24 tanesinin göç ve kültürel çeşitlilik teması ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. İlişkili derslerin haftalık 48 ders saati olduğu ve bunların programdaki toplam 147 kredinin 48'ini oluşturduğu çalışmanın sonuçları arasındadır. Yine bu programda da ilişkili derslerin, uygulamalı ders saatinin olmadığı tespit edilmiştir. Ancak uygulamalı derslerin ve saha deneyimlerinin öğretmen adaylarının kültürel çeşitlilik konusunu benimsemeleri hususunda önemli olduğu bilinmektedir (Nieto, 2000; Villegas & Lucas, 2001). Uygulamalar yapmak aynı zamanda öğretmen adaylarının kültürel çeşitlilik konusunda daha derin bir anlayış geliştirmelerine ve mesleğe başladıklarında öğrencileri arasında kültürel farkındalık ve anlayışı teşvik etmelerinde daha etkili olmalarına yardımcı olabilmektedir (Gay, 2000; Sleeter, 2016). Bu sebeple programlarda uygulamalı derslerin bulunmaması önemli bir eksiklik olarak yorumlanmıştır.

Genel olarak programlar değerlendirildiğinde, 2018 programında en fazla ilişkili kredi ve ders saatinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Toplam ders saati sayısının diğer programlara göre 2018 programında yaklaşık iki kat fazla olduğu düşünüldüğünde, oran olarak diğer programlarla yakın olsa da öğretmen adayının daha çeşitli ders ve konulara maruz kalması açısından bu durum faydalı olarak değerlendirilmektedir. Sürdürülebilirlik açısından derslerin yarıyıllara dağılımına bakıldığında ise 1998 programında VII. yarıyıl dışında tüm yarıyılarda ilişkili en az bir ders olduğu ve en fazla ders ise son yarıyılta bulunduğu tespit edilmiştir. 2006 programında II. ve III. yarıyılta ilişkili derslere yer verilmediği, IV. ve V. yarıyılarda üçer, diğer yarıyılarda ise birer ders olduğu görülmüştür. 2018 Programı incelendiğinde ise VII. yarıyıl hariç tüm yarıyılarda derslere yer verildiği, en fazla ders II. yarıyılta bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. En fazla, 2018 programında öğretmen adayının bu tema ile ilgili ders veya konularla karşılaştığı, ilişkili ders olmayan VII. yarıyılta ise öğretmen adayının ilgili seçmeli derslerden birini seçerek tüm yarıyılarda ders alabilme imkânı olduğu tespit edilmiştir. Öğretmen adayının göç ve kültürel çeşitlilik konusuyla sıklıkla karşılaşması, bu konuda algı, tutum ve bilgisini geliştirmesine önemli katkı sağlamaktadır. Zira McDiarmid ve Price (1993) ile Pohan (1996), çeşitlilik konularına birkaç yarıyıl boyunca sürekli yer veren bir programın, öğretmen adaylarını daha fazla kültürel duyarlılığa, bilgiye ve uygulamaya hazırlamada etkili bir program olabileceğini belirtmişlerdir. Villegas ve Lucas (2001) ile Sleeter ve Grant (2011) çalışmalarında, farklı kültürler ve topluluklar hakkında daha derin bir anlayış geliştirmelerine olanak tanıdığı için öğretmen adaylarının kültürel çeşitlilik konularıyla sürdürülebilir bir şekilde ilgilenmelerinin fayda sağladığını ortaya koymuştur.

Tüm programlarda bilgi ve farkındalık kategorisinde kod sayıları beceri ve değerlerden fazladır. Yapılan bir araştırmada, öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitim hakkında yeterli bilgiye ve bu konuda yeterli deneyime sahip olmadıkları tespit edilmiştir (Kaya, 2014). Dolayısıyla bu çalışmada, söz konusu göç ve kültürel çeşitlilik olduğunda bilgi kategorisinde kodların fazla olması olumlu bir durumken beceri ve değer kategorilerinde programların yeterli olmadığı şeklinde yorumlanmıştır. 2018 programında ise tüm kategorilerdeki kod sayılarında, özellikle beceriler kategorisinde diğer programlara göre ciddi bir artış olması öğretmen adaylarının göç ve kültürel çeşitlilik konusunda bilgi, beceri ve değer kazanarak donanımlı hâle gelmelerine katkı sağlanabilmesinin önünün açıldığına işaret etmektedir.

Göç ve kültürel çeşitlilik temasıyla ilişkili kodlara bakıldığında; 1998 programındaki ilişkili kodların, öğretmen adaylarının, dünyadaki farklı kültürler, insan hakları ve göç türleri hakkında bilgi edinmesine

yönelik olduğu görülmüştür. Diğer kültürler hakkında bilgi sahibi olma, kültüre duyarlı bir öğretmende bulunması gereken özellikler arasında sıralanmaktadır (Rychly & Graves, 2012). Banks (2019) "öğretmenlerin, öğrencilerin kendilerinin ve başkalarının kültürlerini ve farklı kültürel grupların [kendi] toplumuna ve dünyaya katkılarını anlamalarına ve takdir etmelerine yardımcı olma"nın öneminden bahsetmektedir (s. 5). Yine 1998 programındaki demokratik okul, iletişim, sınıf ortamı ve etkileşimi ve öğrenciyi tanıma gibi bireyin sosyal çevresi ile etkileşimine odaklanması; eğitim, kültür ve toplum ilişkisi, ırkçılık ile sosyal değişmeye dikkat çekmesi bakımından göç ve kültürel çeşitlilik teması ile ilişkilendirilmiştir. Apple (2000) ve Freire (2000), iletişim, sınıf ortamı ve etkileşimi, öğrencileri tanıma ve bireyler ve sosyal çevreleri arasındaki etkileşimi anlamının önemini vurgulamıştır. Bu bağlamda, göç ve kültürel çeşitlilik teması ırkçılık ve sosyal değişim konularıyla ilişkilendirilmiş (Banks, 2019) ve öğretmen eğitimi programlarının, öğretmen adaylarını mesleğine başladığında bu konulara hazırlayabilecek niteliğe sahip olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca eğitimde alternatif görüşleri konu edinen bu program, farklı geçmişe sahip öğrencilere ve sosyal değişime uygun olarak eğitsel faaliyetlerin değişebileceği ve alternatif çözümlere ve görüşlere başvurularak eğitim ortamının uyarlanabileceği konusunun öğretilmesine uygundur. Bu durum Winkelmann'ın (2005), kültürel yeterlilik olarak adlandırdığı farklı kültürel geçmişlere sahip öğrencilerle çalışma becerisini geliştirmeye katkı sağlayabilir. Öğrenci hakkında bilgi toplama ve yayma konusunu da ele alan 1998 programında, sınıfındaki yabancı uyruklu öğrenciler hakkında öğretmenin bilgi edinmesi, kültürünü tanıması ve rehber öğretmen veya idarecilerle paylaşması, öğrencinin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve eğitimin uyarlanması hususunda önemli bulunmaktadır.

2006 programında göç ve kültürel çeşitlilik teması ile ilişkili kodlar incelendiğinde, dünya üzerindeki din, dil, ırk, kültür ve dillerin tanınması; çocuk ve insan hakları kapsamında ırkçılık, eşitlik, hak, sorumluluk, özgürlük ve demokrasi konuları yer almaktadır. Eğitimde kültürel çeşitlilik, öğrencilerin geçmişlerine ve deneyimlerini kabul etmeyi ve buna değer vermeyi teşvik etmektedir (Ladson-Billings, 1995). Dolayısıyla, öğrencilerin akademik başarısı ve olumlu okul atmosferini sağlamak adına önemli bir etkiye sahip olabilecek ırkçılık ve ayrımcılık konularının sınıfta ele alınması faydalı olabilir. Öğretmenler kişiler arası iletişimi etkili kullanarak daha işbirlikçi ve destekleyici bir öğrenme ortamı yaratabilirler (Ladson-Billings, 1995). Çünkü eğitimde kültürel çeşitliliğin teşvik edilmesi, daha adil ve eşitlikçi bir toplum yaratılması açısından önemli bulunmaktadır (Banks, 2006). Bu programda ayrıca eğitimde fırsat eşitliği, demokratik okul, kişiler arası iletişim, değer yargıları gibi olumlu sınıf ortamı oluşturmaya yönelik ifadeler ve göç, sosyal hareketlilik, toplumsallaşma, kültür-medeniyet-toplum ilişkisi konuları yer almaktadır. Olumlu bir sınıf ortamı yaratmak, özellikle göçle gelen öğrencilerin adaptasyonu ve başarısı için önemlidir. Göçle gelen öğrenciler sınıfta genellikle dil ve kültürel farklılıklardan kaynaklanan sorunlar yaşayabilmektedir (Suarez-Orozco & Suarez-Orozco, 2001). Literatürde de yabancı uyruklu öğrencilerin, dezavantajlı ve en riskli gruplar arasında olduğu vurgulanmaktadır (Bartlett, 2015; Janta & Harte, 2016). Bu açıdan fırsat eşitliğinin sağlanması üzerinde önemle durulması gereken konular arasındadır. Olumlu sınıf ortamı oluşturabilmek yaşanan bu dezavantajın ortadan kaldırılabilmesine katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla, eğitimde fırsat eşitliği, özgürlük ve eşitlik kavramlarının Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programında ilk defa 2006'de geçmesi önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

2018 programında, dünya üzerindeki din, dil, ırk ve kültür bölgeleri, iç ve dış göçler; eğitim ve öğrenme hakkı, eşitlik, eşitsizlik, özgürlük, çocuk hakları, insan hakları, küresel vatandaşlık ve demokrasi eğitimi konularına ilişkin kodlar ortaya çıkarılmıştır. Rinaldi (2001), insan hakları bilincini içeren bir eğitimin, kapsayıcı ve eşitlikçi toplumlar inşa etmek için gerekli olan demokrasi ve sosyal adalet değerlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayabileceğini belirtmektedir. Öğretmenler, eşitlik ve sosyal adalet ilkelerini teşvik ederek, geçmişleri ne olursa olsun tüm öğrencilerin kendilerini değerli ve desteklenmiş hissettikleri bir öğrenme ortamı yaratılmasına yardımcı olabilirler (Kumashiro, 2000). Ayrıca, özgürlük ve sorumlulukla ilgili konuların öğretmen eğitimi programlarına dâhil edilmesi, öğretmenleri, kültürel çeşitliliğe yönelik sınıf ortamını güçlendirme için kendi rolleri üzerine düşünmeye teşvik edebilir (Ladson-Billings, 2006).

2018 programında, ilk kez geçen eğitimde küreselleşme, kültürel okuryazarlık, kapsayıcılık, küresel vatandaşlık, çok kültürlülük, çok dillilik, çoğulculuk konuları göç ve kültürel çeşitliliğe uyum sağlayan öğretmenler yetiştirebilme açısından önemli gelişmelerdir. Öğretmen adaylarının bu konuları öğrenmesi, ileride kültürel hassasiyetler ve çok kültürlü değerleri ele alma ve düzenlemeler yapabilmeleri açısından önemli bulunmaktadır (Villegas & Lucas, 2007). Tüm bu eklenen konular, göç ve kültürel çeşitlilik temasını en fazla yansıtan programın 2018 programı olmasını sağlamıştır. Göç ve kültürel çeşitlilik teması bakımından önemli ve kapsamlı bir kavram olan, kapsayıcı eğitimin de ilk defa 2018 programında geçmesi de bu yorumu desteklemektedir. Çünkü kapsayıcı eğitim uygulamasında, çeşitliliğin bir fırsat olarak görülerek yabancı uyruklu öğrencilerin bulunduğu okullarda bütünleştirici kültürün olması eğitim ve öğretimin kalitesini artıracığı ifade edilmektedir (Alton-Lee, 2003). Öğretmen yetiştirme programları, öğretmen adaylarını tüm öğrenciler için kapsayıcı ve destekleyici öğrenme ortamları yaratacak bilgi, beceri ve değerlerle donatarak toplumsal değişimin teşvik edilmesinde ve eğitimdeki eşitsizlik sorunlarının ele alınmasında kritik rol oynayabilir. Yine bu program göç ve kültürel çeşitlilik teması çerçevesinde öğretmenlik yeterliliklerini geliştirme ve bunu Sosyal Bilgiler dersine yansıtma konusuna daha çok yer verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin; kapsayıcı eğitime yönelik eylem planları ve uygulamaları, çok kültürlü eğitim uygulamaları, sosyal ve kültürel açıdan Sosyal Bilgiler öğretimine bakış, farklı gruplara göre öğretim stratejileri ve yaklaşımları konuları bu kapsamda ele alınabilir. Bu açıdan 2018 programının, diğer kültürleri tanıma, farklı bir dil öğrenme ve folklorik ifadelerle olumlu bakış açısı benimsemenin ötesine geçen kültürlerarası eğitim yaklaşımını (Leite, 2005; Tarozzi, 2014) diğer programlara göre daha iyi yansıttığı yorumu yapılabilir. Ancak programda farklı kültürlere yönelik kişisel ön yargı, tutum ve inançlar hakkında eleştirel yansıtma (Ford & Quinn, 2010) değinilmemesi, programın bu konudaki eksikliği olarak değerlendirilebilir.

Varlık nedenlerinden biri bireylerin, yaşadığı topluma uyumunu ve katkıda bulunmasını sağlamak olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine kültürel çeşitlilik konusunda önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu durum, dersi veren öğretmenlerin lisans eğitimlerinde-programlarında, günün söz konusu sosyolojik şartlarına ayak uydurabilen ve uyum sürecine katkı sağlayabilecek nitelikte yetiştirilebilmeleri adına ihtiyaç duyulan güncellemelerin yapılabilmesi önemli bulunmaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar çerçevesinde şu öneriler getirilebilir:

- Öğretmen adaylarına, kültürel çeşitliliği deneyimlemeleri için fırsatlar sunulabilir. Örneğin programda uygulamalı ders saatleri artırılabilir, öğretmen adaylarına okullarda gözlem ve deneyim fırsatı verilebilecek konular programa eklenebilir. Bu konular, öğretmen adaylarının kazandıkları bu deneyimleri, farklı bakış açılarını ve ön yargılarını paylaşmaları ve yansıtma içeriklerini içerebilir. Yine kültürel çeşitliliği deneyimleri için uluslararası değişim programlarına katılmaları teşvik edilebilir.
- Programa kültürel çeşitlilik, kültürel çeşitliliğin öğrenmeyi ve sınıf ortamını nasıl etkilediği ve sınıf ortamını kültürel çeşitliliğe uygun hâle getirmeye yönelik mesleki ve kişisel yeterlilikler konusu eklenebilir.
- Mevcut Sosyal Bilgiler lisans programı, kültürel çeşitlilik anlayışını daha iyi yansıtabilmek adına, derslerde var olabilecek kültürel önyargılar gözden geçirilebilir ve daha kapsayıcı ve farklı bakış açılarını yansıtan yeni materyaller ve kaynaklar geliştirilebilir.
- Programın göç ve kültürel çeşitlilik teması kapsamında yeterliliğini farklı yönlerden belirleyebilmek için, Sosyal Bilgiler öğretmenliği adaylarının kültürel çeşitliliğe yönelik hazır bulunuşluk düzeyi, algı ve tutumlarını inceleyen çalışmalar artırılabilir. Öğretmen adaylarıyla ayrıca, kültürel çeşitliliğe uygun olarak öğretimi planlama yeterliliklerini ortaya koymaya yönelik uygulamalı çalışmalar yürütülebilir.

Kaynakça/Reference

- Akarsu, A. H., Yılmaz, A., & Geçit, Y. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen eğitimi programlarının yapısı: 2006-2018 programlarının karşılaştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (56), 23-60. Doi: 10.21764/maeuefd.556902
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve değişim*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Alton-Lee, A. (2003). *Quality teaching for diverse students in schooling: Best evidence synthesis*. New Zealand: Ministry of Education.
- Anadolu Ajansı, (2019, 22 Ağustos). 4 soruda Bulgaristan'dan zorunlu göç. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/4-soruda-bulgaristandan-zorunlu-goc/1634850> adresinden 01.12. 2022 tarihinde erişilmiştir.
- Apple, M. W. (2000). *Official knowledge: Democratic education in a conservative age* (2nd ed.). Routledge.
- Arıncı, K. (2018). Doğu sınırlarından Türkiye'ye yaya mülteci akını ve ortaya çıkan sorunlar. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1467-1485.
- Banks, J. A. (2006). *Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching* (5th ed.). Boston: Pearson.
- Banks, J. A. (2019). *Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching* (6th ed.). Routledge.
- Bartlett, L. (2015). *Access and quality of education for international migrant children*. Paris: UNESCO.
- Betts, A., & Collier, P. (2017). *Refuge: Transforming a broken refugee system*. Penguin. <https://www.penguin.co.uk/articles/2017/03/refuge-extract> adresinden 28.02.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Bloch, A., & McKay, S. (2016). *Living on the margins: Undocumented migrants in a global city*. Bristol: Policy Press.
- Bloemraad, I., Korteweg, A., & Yurdakul, G. (2008). Citizenship and immigration: Multiculturalism, assimilation, and challenges to the nation-state. *Annual Review of Sociology*, 34(1), 153-179. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.34.040507.134608>
- BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, (2022, 2 Mart). *Forced displacement hit record high in 2021 with too few able to go home*. <https://www.unhcr.org/tr/35627-forced-displacement-hit-record-high-in-2021-with-too-few-able-to-go-home.html> adresinden 01.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Bolgün, C. (2022). Sosyal uyum: Kavramsal bir çerçeve. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (Özel Sayı), 171-190. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1098197>
- Bisin, A., & Verdier, T. (2000). Beyond the melting pot: Cultural transmission, marriage, and the evolution of ethnic and religious traits. *The Quarterly Journal of Economics*, 115(3), 955-88. <http://www.jstor.org/stable/2586900>
- Collier, P. (2013). *Exodus: How migration is changing our world*. UK: Oxford University Press.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Çoban, A. (2010). Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı: Betimsel bir karşılaştırma. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 27-46.
- Darling-Hammond, L. (2006). Constructing 21st-century teacher education. *Journal of Education for Teaching*, 57(3), 300-314.
- Kaya, Y. (2014). Öğretmen adaylarının çokkültürlü eğitim hakkındaki bilgi, farkındalık ve yeterliliklerinin belirlenmesi. *Asya Öğretim Dergisi*, 2(1), 102-115.
- Freire, P. (2000). *Pedagogy of the oppressed (30th anniversary ed.)*. London, Continuum.
- Ford, T., & Quinn, L. (2010). First year teacher education candidates. What are their perceptions about multicultural education?. *Multicultural Education*, 17(4), 18-24.
- Gay, G. (2000). *Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice*. New York, Teachers College Press.
- Gay, G. (2010). Acting on beliefs in teacher education for cultural diversity. *Journal of Teacher Education*, 61(1-2), 143-152.
- Guerra, N.G., Williams, K. R., & Sadek, S. (2011). Understanding bullying and victimisation during childhood and adolescence: A mixed methods study. *Child Development*, 82(1), 295-310.

- Hinojosa-Pareja, E. & López-López, M. (2018). Interculturality and teacher education. A study from pre-service teachers' perspective. *Australian Journal of Teacher Education*, 43(3), 73-92.
- Hofstede, G., Hofstede G. J., & Minkov M. (2010). *Cultures and organizations. Software of the mind. Intercultural cooperation and it's importance for survival*. New York: Mc Graw Hill.
- International Labour Organization (ILO). (2022). *Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_854795.pdf adresinden 12.11. 2022 tarihinde erişilmiştir.
- International Organization for Migration (IOM). (2018). *World Migration Report 2018*. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2018_en.pdf adresinden 27.02. 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Janta, B., & Harte, E. (2016). *Education of migrant children, Education policy responses for the inclusion of migrant children in Europe*. Rand, European Commission.
- Kan, Ç. (2009). Sosyal bilgiler eğitiminde küresel vatandaşlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(26), 25-30.
- Karasu, M. A., & Koçal, A. V. (2021). Göçmenlerin uyum sorunu üzerine kavramsal bir çerçeve. M. Karakaş & D. Çak (Eds.), *Göç ve etkileri güvenlik, toplum, kadın, çocuk, ekonomi, dış politika* içinde (ss.3-19). Ankara: Pegem Akademi.
- Kaymakçı, S. (2012). Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının içerik değerlendirmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 2(1), 45-61.
- Kofman, E., & Raghuram, P. (2015). Gendered migrations and global social reproduction: An introduction. In E. Kofman & P. Raghuram (Eds.) *Gendered migrations and global social reproduction* (pp.1-10). Houndsmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kumashiro, K. (2000). Toward a theory of anti-oppressive education. *Review of Educational Research*, 70(1), 25-53.
- Ladson-Billings, G. (1995). But that's just good teaching! The case for culturally relevant pedagogy. *Theory into Practice*, 34(3), 159-165.
- Ladson-Billings, G. (2006). From the achievement gap to the education debt: Understanding achievement in US schools. *Educational Researcher*, 35(7), 3-12.
- Lee E. (1966). A Theory Of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Leite, C. (2005). El currículum escolar y el ejercicio docente ante los desafíos de la multiculturalidad en Portugal [The school curriculum and teaching practice in facing the challenges of multiculturalism in Portugal]. *Profesorado, Revista de currículum y formación del profesorado*, 9(2), 1-18.
- McDiarmid, G. W., & Price, J. (1993). Preparing teachers for diversity: A study of student teachers in a multicultural program. In M. J. O'Hair & S. J. Odell (Eds.), *Diversity and teaching: Teacher education yearbook I* (pp.31-59). Sydney: Harcourt Brace Jovanovich.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage.
- Nieto, S. (2004). Critical multicultural education and students' perspectives. In *the routledgefalmer reader in multicultural education*, G. Ladson-Billings & D. Gillborn (Eds.). Abingdon: RoutledgeFalmer.
- Nieto, S. (2000). Placing equity front and center: Some thoughts on transforming teacher education for a new century. *Journal of teacher education*, 51(3), 180-187.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç (kuram ve bölgesel bir uygulama)*. Ankara, Nobel.
- Pohan, C. A. (1996). Pre-service teachers' beliefs about diversity: Uncovering factors leading to multicultural responsiveness. *Equity and Excellence in Education*, 29(3), 62-69.
- Rapoport, H., Sardoschau, S. & Silve, A. (2021). *Migration and cultural change*, cesifo working paper no. 8547. <https://www.cesifo.org/en/publications/2020/working-paper/migration-and-cultural-change> adresinden 17.09. 2022 tarihinde erişilmiştir.
- Rinaldi, C. (2001). *In dialogue with Reggio Emilia: Listening, researching and learning*. London: Routledge.
- Rychly, L., & E. Graves (2012), Teacher characteristics for culturally responsive pedagogy. *Multicultural Perspectives*, (14)1, 44-49. <http://dx.doi.org/10.1080/15210960.2012.646853>.
- Suarez-Orozco, C., & Suarez-Orozco, M. M. (2001). *Children of immigration*. Harvard University Press.

- Sharma, U. (2012). Changing pre-service teachers' beliefs to teach in inclusive classrooms in Victoria, Australia. *Australian Journal of Teacher Education*, 37(10), 53-66.
- Sleeter, C. E. (2016). Multicultural education as a reform movement. In J. A. Banks & C. A. M. Banks (Eds.), *Multicultural education: Issues and perspectives* (9th ed.) (pp. 32-52). Wiley.
- Sleeter C. E., & Grant C. A. (2011). Race, class, gender and disability in current textbooks. In *The textbook as discourse: sociocultural dimensions of American schoolbooks*, E. F. Provenzo Jr., A. N. Shaver & M. Bello (Eds.) (pp. 183-215). NY: Routledge
- Szecs, T., Spillman, C., Vazquez-Montilla, E., & Mayberry, S. (2010). Transforming teacher cultural landscapes by reflecting on multicultural literature. *Multicultural Education*, 17(4), 44-48.
- Tarozzi, M. (2014). Building an "intercultural ethos" in teacher education. *Intercultural Education*, 25(2), 128-142. <https://doi.org/10.1080/14675986.2014.888804>.
- T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, (t.y.). Kitlemel akınlar. <https://www.goc.gov.tr/kitlemel-akinlar#> adresinden 01.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Tonga, D. (2020). Son yirmi yılda Türkiye'de sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programları. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(3), 1547-1564.
- Tokcan, H. & Tangülü, Z. (2019). 2006 ve 2018 sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı üzerine karşılaştırmalı bir analiz çalışması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23, 97-119.
- UNESCO, (2005) *Guidelines for inclusion: Ensuring access to education for all*. Paris, UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000140224> adresinden 01.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Uslu, S. (2013). Sosyal bilgiler eğitimi lisans programının sosyal bilgiler öğretmeni özel alan yeterlikleri açısından incelenmesi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, (4)12, 126-139.
- Villegas, A. M., & Lucas, T. (2001). *Educating culturally responsive teachers: A coherent approach*. State University of New York Press.
- Villegas, A.M., & Lucas, T. (2007). The culturally responsive teacher. *Educational Leadership*, 64(6), 28-33.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YÖK [Yüksek Öğretim Kurumu], (1998). *Eğitim fakültesi öğretmen yetiştirme lisans programları*. Ankara. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/egitim-fakultesi-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari-mart-1998.pdf>.
- YÖK, (2006). *Eğitim fakültesi öğretmen yetiştirme lisans programları*. Ankara. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/egitim-fakultesi-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari.pdf>.
- YÖK, (2018). *Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı*. https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Sosyal_Bilgileri_Ogretmenligi_Lisans_Programi09042019.pdf.
- Yücel, A. G. (2021). Sosyal bilgiler eğitimi lisans ve lisansüstü programlarında eleştirel düşünme becerileri. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 224-236.
- Winkelman, M. (2005). *Cultural awareness, sensitivity & competence*. Peosta, IA: Eddie Bowers.

EXTENDED ABSTRACT

1. INTRODUCTION

As a result of the civil unrest in Iraq, Iran, Afghanistan and Syria, a considerable enhancement in the number of foreign children in the education system has increased the responsibility of the Social Studies course and its teachers in socialisation and cultural integration in Turkey. It is believed that the graduation of prospective teachers in a way that is adapted to the changes and competent will contribute positively to the solution of social problems caused by migration through Social Studies courses. For this purpose, it is expected that the undergraduate programme of prospective teachers should be adequate in the context of the theme of migration and cultural diversity.

In order to raise students with intercultural sensitivity and values in culturally diverse societies, there is a need for teachers who think about their own understanding and competences on cultural diversity, take responsibility and create an appropriate educational environment. In this framework, the aim of this study is to examine the changes in the 1998, 2006 and 2018 undergraduate programmes of Social Studies Teaching in Turkey over the years in terms of the theme of migration and cultural diversity and to discuss their adequacy in this respect.

2. METHOD

This study was conducted based on qualitative research method. Since the study aimed to examine Social Studies Teacher Education undergraduate programs according to the theme of migration and cultural diversity, document analysis technique was preferred within the scope of qualitative research method. In this study, three programs prepared by the Turkish Council of Higher Education and implemented / being implemented in Social Studies Teaching Programs in faculties of education were used as data sources. In order to create a framework for analyzing the relevant documents, the literature on the theme of migration and cultural diversity was examined. The theme of migration and cultural diversity was defined in three dimensions: knowledge and awareness, skills and values. This analysis framework was revised and finalized in line with the opinions of a field expert. The data obtained from the research were analyzed with descriptive analysis technique.

3. FINDINGS, DISCUSSION AND RESULTS

When the programs are evaluated in general, it is seen that the highest number of related credits and course hours are included in the 2018 program. Considering that the total number of course hours is approximately twice as high in the 2018 program compared to other programs, this situation is considered beneficial in terms of exposing the prospective teacher to a wider variety of courses and subjects, although it is close to other programs in terms of ratio. The pre-service teacher's frequent exposure to the subject of migration and cultural diversity contributes significantly to the development of perceptions, attitudes and knowledge on this subject. In fact, McDiarmid and Price (1993) and Pohan (1996) stated that a program that includes diversity issues continuously for several semesters can be an effective program in preparing pre-service teachers for more cultural sensitivity, knowledge and effective practice. Villegas and Lucas (2001) and Sleeter and Grant (2011) found that pre-service teachers benefit from sustained engagement with cultural diversity issues as it allows them to develop a deeper understanding of different cultures and communities.

In all programs, the number of codes in the knowledge and awareness category is higher than skills and values. In a study, it was found that pre-service teachers do not have sufficient knowledge and experience about multicultural education (Demir, Yıldız & Dündar, 2015). Therefore, in this study, when it comes to migration and cultural diversity, while the high number of codes in the knowledge category is a positive situation, it is interpreted as that the programs are not sufficient in the skill and value categories. In the 2018 program, the fact that there is a significant increase in the number of codes in all categories, especially in the skills category compared to other programs, indicates that the way has been paved for the

contribution of prospective teachers to become equipped with knowledge, skills and values on migration and cultural diversity.

In the 2006 program, there are statements about creating a positive classroom environment such as equal opportunity in education, democratic school, interpersonal communication, value judgments, and the relationship between migration, social mobility, socialization, culture-civilization-society. Creating a positive classroom environment is especially important for the adaptation and success of migrant students. Immigrant students often have problems in the classroom due to language and cultural differences (Suarez-Orozco & Suarez-Orozco, 2001). In the literature, it is emphasized that immigrant/refugee/foreign national students are among the disadvantaged and riskiest groups (Bartlett, 2015; Janta & Harte, 2016). In this respect, ensuring equal opportunity is among the issues that need to be emphasized. Creating a positive classroom environment will contribute to eliminating this disadvantage. Therefore, the inclusion of the concepts of equality of opportunity, freedom and equality in the Social Studies Teaching Undergraduate Program for the first time in 2006 is considered an important development.

In the 2018 program, the topics of globalization in education, cultural literacy, inclusiveness, global citizenship, multiculturalism, multilingualism, and pluralism, which are mentioned for the first time, are important developments in terms of training teachers who adapt to migration and cultural diversity. It is important for pre-service teachers to learn these issues in order to be able to address and regulate cultural sensitivities and multicultural values in the future (Villegas & Lucas, 2007). Again, it was concluded that this program gave more space to developing teaching competencies within the framework of the theme of migration and cultural diversity and reflecting this to the Social Studies course. For example, preparing action plans for inclusive education, inclusive education practices, multicultural education practices, social and cultural perspectives on social studies teaching, educational approaches and teaching strategies for different groups can be addressed in this context. In this respect, it can be interpreted that the 2018 curriculum reflects the intercultural education approach (Leite, 2005; Tarozzi, 2014), which goes beyond getting to know other cultures, learning a different language and adopting a positive perspective on folkloric expressions, better than other curricula. However, the lack of critical reflection (Ford & Quinn, 2010) about personal prejudices, attitudes and beliefs towards different cultures can be considered as the shortcomings of the program in this regard. Teachers who teach the Social Studies course, one of the reasons for the existence of which is to enable individuals to adapt to and contribute to the society in which they live, have important responsibilities regarding cultural diversity. In this case, it is important that the undergraduate education/programs of the teachers who teach the course are capable of making the necessary updates in order to be able to keep up with the sociological conditions of the day and to be able to contribute to the adaptation process.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Doküman incelemesi yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektiren çalışmalar dışındadır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1. yazarın araştırmaya katkı oranı %40, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %30 ve 3. yazarın araştırmaya katkı oranı %30'dur.

Yazar 1: Araştırmanın tasarlanması, verilerin toplanması, veri analizi ve raporlaştırma.

Yazar 2: Veri analizi, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları.

Yazar 3: Yöntemin belirlenmesi, veri analizi, danışmanlık.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.